

ŞERİF PAŞA, Mehmed (1865-1951)

Türk siyaset adamı.

13 Ocak 1865'te İstanbul'da doğdu. Kürt Şerif Paşa adıyla da bilinir. Babası Hariciye Nâzırı ve Şûrâ-yı Devlet Reisi Kürt Said Paşa'dır. İlk öğrenimini tamamladıktan sonra girdiği Galatasaray Mekteb-i Sultânisi'ni bitirmeden ayrıldı. Ardından Fransa'ya giderek Paris Saint-Cyr Harp Okulu'ndan mezun oldu (1884). Burada okurken Paris Sefâreti ikinci kâtipliğinde memuriyete başladı (1882). 1888'de Brüksel Sefâreti ataşemiliterliğine getirildi. İstanbul'a dönünce Sadrazam Said Halim Paşa'nın kız kardeşi Emine Halim Hanım'la evlendi (1890). Ferikliğe yükseltilip (1896) Stockholm orta-elçiliğine tayin edildi (1898). Avrupa'daki Jön Türkler'e yardımda bulundu. II. Meşrutiyet'in ilânı üzerine (1908) İstanbul'a döndü. İttihatçılar tarafından iyi karşılandığı halde kendisine önemli bir görev verilmedi; teklif edilen istablı-ı âmire müdürlüğü görevini de kendisi kabul etmedi. İttihat ve Terakkî Cemiyeti'nin Pangaltı Kulübü reisliğini yaptı. Kürt Teâvün ve Terakkî Cemiyeti kurucuları arasında yer aldı. Londra'ya veya Paris'e büyükelçi olma arzusu gerçekleşmeyince İttihat ve Terakkî Cemiyeti'nden ayrılarak Paris'e gitti (1909).

İttihatçılar'ın eski devrin adamı ve jurnalcı diye suçladığı Mehmed Şerif Paşa, babasının bıraktığı ve hanımının sahip olduğu büyük servetle Paris'te İttihatçılar'a karşı neşriyate başladı. Bir taraftan yurt dışına kaçan muhaliflere para veriyor, bir taraftan da İttihat ve Terakkî aleyhindeki neşriyatı destekliyordu. Mevlânzâde Rifat'ın çıkardığı *Serbestî* gazetesinde ve Paris'in ünlü dergilerinden *La Revue*'de yazılar yazdı. Bu arada aylık *Meşrutiyet* mecmuasını yayımladı. Islâhât-ı Esâsiyye-i Osmaniyye Fırkası'nı kurup (Aralık 1909) neşriyatını bu fırka adına yaptı. Paşanın muhalifleri, yakışıklılığından dolayı kendisine takılan Fransızca "Beau Şerif" (güzel şerif) lakabını "boş herif"e çevirerek onu yermek için kullandılar. Süleyman Nazif, *Boş Herif* adıyla bir de kitap yazdı (İstanbul 1910).

Mahmud Şevket Paşa'nın katlinden (11 Haziran 1913) sonra gıyabında idama mahkûm edildi ve iki defa öldürülmek istendi. Yayımladığı bütün dergi, risâle ve kitapların Türkiye'ye sokulması yasaklandı. I. Dünya Savaşı başlayınca siyasi faaliyetine ve yayınlarına son verdiği halde İttihatçılar tarafından sürekli izlendi.

Şerif Paşa'nın savaş esnasında Mezopotamya'da Kürtler'i kazanmaları yolunda İngilizler'e hizmet teklif ettiğine dair bir bilgi varsa da bunun ayrıntıları bilinmemektedir. I. Dünya Savaşı'nın son yılında İttihat ve Terakkî önderleriyle arasının düzeldiği anlaşılmaktadır. Bilhassa Câvid Bey'le haberleşen paşa Cenevre'de Prens Sabahaddin, Ahmet Reşit (Rey), Cemil Paşa (Topuzlu), bazı Türk subay, gazeteci, memur ve talebelerin de aralarında bulunduğu kongreye katıldı. Kongre, 12 Ocak 1919'da toplanan Paris Konferansı'na sunulmak üzere bazı kararlar aldı ve bu konuda teşebbüste bulunması için Şerif Paşa'ya tam yetki verdi. Bu kararlarda Türkiye'nin bağımsızlığının ve hukukunun korunması, Türkiye'deki azınlıkların hukuyla birlikte başka ülkelerde kalan Türk azınlıklarının hukukunun da gözetilmesi, Türk esirlerinin iadesi ve yabancı ülkelerde yaşamak zorunda kalan Türkler'in ülkelerine dönmelerine izin verilmesi isteniyordu. Paris'e dönen Şerif Paşa, *Kürt Halkının Talepleri Üzerine Muhtıra (Mémoire sur les revendications du peuple kurde, Paris, 22 Mart 1919)* adıyla on dört sayfadan oluşan bir metin neşretti. Günümüzde Kürt ayrılıkçıların çok önem verdiği,

Mehmed
Şerif Paşa

ği, değişik kitaplarda yayımlanan bu muhtıradaki nüfus istatistiklerine dayanarak Kürtler'in yoğun biçimde yaşadıkları bölgelerin sınırları çiziliyordu. Şerif Paşa Urfa'nın bir kısmı, Diyarbakır ve Tunceli'nin doğusu, Van gölünün doğusu ve güneyi ile Kirmanşah'tan daha kuzeydeki Irak topraklarına Kürdistan adını veriyordu. Kürt Teâlî Cemiyeti tarafından konferansta Kürtler'in hukukunu savunmak için delege seçilen paşa, aynı bölgede kurulmak istenen Ermenistan'la sınırlarının ayrılması için Ermeni temsilcisi Nubar Paşa ile de anlaşmıştı.

Mehmed Şerif Paşa, Kürtler'in yaşadığı vilâyetlerin Osmanlı idaresinde kalmasını, kendisinin de bu konuda bir teşebbüsünün olmayacağını, fakat bu vilâyetler Ermenistan'a verilecek olursa Kürtler'in de bağımsız bir Kürdistan kurmalarının lâzım geleceğini Avrupa siyasi çevrelerine anlatmaya çalıştığını söylüyordu ("Reşid Beyefendi'nin Beyanatu", *İkdam*, 3 Ağustos 1919). Ayrılıkçı diye suçlanan Şerif Paşa'nın bu açıklamaları onun ayrılıkçı düşüncelerinin sürekli olmadığını ortaya koymaktadır. Nitekim Yunan isteklerine karşı *Türkler ve Yunan Talepleri (Les turcs et les revendications grecques, Paris 1919)* adıyla on altı sayfalık bir muhtıra yayımladı. Burada Yunanlılar'ın hak iddia ettikleri İstanbul, Doğu Trakya, İzmir, Ege adaları, Trabzon ve Adana'nın Türkler'e ait olduğunu çeşitli tarihî delillere dayanarak ileri sürüyordu. Yine Pierre Loti'ye yazdığı mektuplarda Türk haklarını savunmaktaydı (Koloğlu, bk. bibl.). Ayrıca Hintli Muhammed Ali ve Ağa Han tarafından İslâm âlemini müdafaa için Paris'te çıkarılan *Echos de l'Islam* (daha sonra *Echos de l'orient*) gazetesine nakdî yardımda bulunuyordu. Ahmet Reşit, Şerif Paşa'nın gerçekleri Avrupalılar'a anlatmak için olağan üstü bir gayret gösterdiğini, Paris'teki Türkler'den bir heyet oluşturup Rum ve Ermeni isteklerine karşı belgelere dayanan iki risâle neşrettiğini kaydetmektedir (*İkdam*, 3 Ağustos 1919). Şerif Paşa, Paris Konferansı'na sunduğu Kürt muhtırasını sadece kendisi imzaladığı halde Türk muhtırasını kendisiyle birlikte Nihat Reşat (Belger), Refik

Nevzat, Ali Galib, Diran Edouard, Albert Fua, Süleyman Midhat, Mehmed Galib ve Abdurrahman Pohh da (Polar) imzaladı. Onun Kürt delegeliğine soyunması ve kendi imzasıyla konferansa muhtıra vermesi Kürtler arasında da tepkiyle karşılandı. Kürt Teâlî Cemiyeti ile Vilâyet-i Şarkıyye Müdâfaa-i Hukûk-ı Millîyye Cemiyeti'nin şubeleri paşanın Kürt delegeliğini kabul etmediler. Halk tarafından protesto edilen Kürt Teâlî Cemiyeti dar bir Kürt aydın hareketi durumuna düştü. İstanbul gazetelerinde her gün Şerif Paşa ve Kürt Teâlî Cemiyeti aleyhinde yazılar çıkıyor, Kürt ileri gelenleri gazeteler aracılığıyla Osmanlı Devleti'ne olan bağlılıklarını bildiriyordu. Babanzâdelar gibi en meşhur Kürt hânedanları da Şerif Paşa'ya delege yetkisi veren Kürt Teâlî Cemiyeti'yle ilişkilerini kesmişlerdi. Kürt Teâlî Cemiyeti ise aleyhinde yapılan neşriyatı samimiyetsizlikle suçluyordu. Şerif Paşa, tartışmaların yoğunlaştığı bir sırada Monte Carlo'dan Türk gazetelerine kısa bir telgraf gönderdi (21 Nisan 1920). Paşa telgrafında, hilâfet ve saltanata olan bağlılığından dolayı zararlı fikirleri ve ayrılıkçı düşünceleri reddederek barış konferansı nezdindeki Kürt delegesi başkanlığından istifa ettiğini, bir müslüman olarak hiçbir siyasî fırkanın tesir ve nüfuzuna kapılmadan bütün gayret ve meşaisini hilâfet hukukunun korunmasına harcayacağını bildiriyordu. İstanbul gazetelerinde neşredilen bu telgraf (24 Nisan 1920) paşanın siyasî mücadelesinin sonu oldu. Böylece Şerif Paşa'nın İttihatçılık'la başlayan siyasî hayatı bir yıl bile dolmadan muhalefete dönüşmüş, özel şartlarda muhalefetten ayrılıkçılığa geçmiş, bu da ancak iki yıl sürmüştür. Bundan sonra ölünceye kadar ciddi bir siyasî faaliyette bulunmaması bunun açık delilidir. Şerif Paşa, ayrılıkçı neşriyatta yazıldığı gibi Kürt diplomasi tarihinde önemli bir isim değil çok özel şartlarda siyasî tavır koyan birçok Osmanlı aydınından biridir. Eduvige Pairani ile ikinci evliliğini yapan Şerif Paşa (1921), ömrünün son yıllarını bu evliliğinden olan ve İtalyan asilzadesi Kont Pelorini Manzoni ile evlenen kızı Melek Hanım'ın İtalya'daki evinde geçirdi ve burada öldü (22 Aralık 1951). Naaş bir müddet aile anlaşmazlıklarından dolayı gömülemedi; daha sonra Kahire'de Şübra'daki aile kabristanına defnedildi.

Eserleri. Mehmed Şerif Paşa'nın yayımladığı *Meşrutiyet* mecmuasının birkaç sayısını İngilizce, otuz altı sayısını Türkçe (Şubat 1910 – Temmuz 1912) ve elli beş sayısını Fransızca (Ekim 1909 – Nisan 1914) ba-

sılmıştır. Paşa bazı fikirlerini ve polemiklerini şu kitaplarda toplamıştır: *Şûrâ-yı Ümmet yahut Numûne-i Denâet* (Paris 1909, 16 sayfa); *İttihat ve Terakkî'nin Sahtekârlıklarına, Denâetlerine Bülent Bir Sadâ-yı La'netimiz* (Paris 1910, 51 sayfa); *Meşrutiyete Doğru-Ben ... ve Hayatım* (İstanbul 1911, 62 sayfa; Paris 1912, 63 sayfa); *Ahvâl-i Hâzıra* (İstanbul 1330/1912, 15 sayfa); *Tehlike Daima Tehlike* (İstanbul 1330/1912, 15 sayfa); *Bir Hasbihal* (İstanbul 1330/1912, 15 sayfa); *Quelques réflexions sur la guerre turco-balkanique* (Paris 1913, 73 sayfa); *İkaz: Millet-i Osmâniyye'ye Bir Hitabe* (Paris 1914, 28 sayfa).

BİBLİYOGRAFYA :

BA, *Sicill-i Ahvâl Defteri*, I, 632, DH-SYS, dosya 57-1, vesika nr. 77, DH-SFR, dosya 41, vesika nr. 77; Dışişleri Bakanlığı Arşivi, Sicil Dosyası, nr. 343; *Salnâme-i Nezâret-i Umûr-ı Hâriciyye, 1318* (haz. Ahmed Nezih Galitekin), İstanbul 2003, III, 146; Şerif Paşa, *Meşrutiyete Doğru-Ben ... ve Hayatım*, İstanbul 1911, s. 8-9, 29-36; Hamid Aral, *Dışişleri Bakanlığı 1967 Yıllığı*, Ankara 1968, s. 111-112, 118-119; İsmail Gölbaş, *Kürdistan Teâlî Cemiyeti*, İstanbul 1991, s. 257-262, 268; Hasan Yıldız, *Fransız Belgeleriyle Sevr-Lozan-Musul Üçgeninde Kürdistan*, İstanbul 1992, s. 197-204; Rohat Alakom (Ali Aydın), *Şerif Paşa: Bir Kürt Diplomatının Fırtınalı Yılları*, İstanbul 1998, s. 17-18, 110-111, 117, 133-144; Cavid Bey, *Felâket Günleri* (haz. Osman Selim Kocahanoğlu), İstanbul 2000, I, 270-357; L. Bell, *Mezopotamya'da 1915-1920 Sivil Yönetimi* (trc. Vedii İlmen), İstanbul 2004, s. 120; Hakan Özöglü, *Osmanlı Devleti ve Kürt Milliyetçiliği* (trc. Nilay Özok Gündoğan – Azat Zana Gündoğan), İstanbul 2005, s. 141-147; "Men'-i Duhül", *Tanin*, İstanbul 27 Teşrinievvel 1325; "Cenve' de Türk Kongresi", *Alemdar*, İstanbul 16 Şubat 1335; "Sakin Fikirler ve Telakkiler Etrafında", a.e. (21 Teşrinisâni 1335); "Kürtlerin Sadakati", a.e. (5 Kânunuevvel 1335); "Şerif Paşa'nın İstifası", *Alemdar ve Peyâm-ı Sabah* (24 Nisan 1336); "Kürtler Câmia-yı Osmâniyye'den Ayrılmayacaktır", *Tasvîr-i Efkar*, İstanbul 2-3 Kânunusâni 1336; Hikmet Nisan, "Fransa'da Yerleşmiş Türkler", *Yeni Sabah*, İstanbul 10 Mart 1940; "Gömülmeyen Ölü", *Hafta*, sy. 146, İstanbul 11 Temmuz 1952, s. 14, 29; Ali Birinci, "Şerif Paşa'nın Rüyası", *Dergâh*, sy. 28, İstanbul 1992, s. 18; Orhan Koloğlu, "Bo Şerif=Boş Herif Türk mü, Kürt mü?", *Milliyet*, İstanbul 11 Haziran 2000.

ALİ BİRİNCİ

ŞERİF PAŞA, Muhammed

(محمد شريف باشا)

(1826-1887)

Mısırlı devlet adamı.

26 Kasım 1826'da İstanbul'da dünyaya geldi. Büyük dedesi Zaîm Ali Ağa, dedesi Cidde Valisi Şerif Muhammed Paşa, babası çeşitli yerlerde kadılık yapan Said Siret

Bey'dir. Bazı kaynaklarda doğum yeri Kahire ve doğum yılı 1823 diye gösterilir (C. Zeydân, I, 216; *EP* [İng.], IX, 340). Ancak bu bilginin belgelerle uyuşmadığı ve doğumu sırasında babasının Galata kadılığı görevinde bulunduğu tesbit edilmiştir (Tal'at İsmâil Ramazan, s. 25-31). Babası 1829'da Mekke kadılığına tayin edilince ailesini de beraber götürmüştü. Mekke'ye giderken Kahire'ye uğradığında Mehmed Ali Paşa'nın misafiri olmuştu. Rivayete göre Muhammed Şerif, henüz çok küçük yaşta olmasına rağmen zekâsıyla Mehmed Ali Paşa'nın dikkatini çekmiş ve Mehmed Ali Paşa onun eğitimini üstlenmiştir. Muhammed Şerif ilk tahsiline Mehmed Ali Paşa'nın sarayında onun çocukları, torunları ve üst düzey bürokratların çocukları için açılmış olan Medresetü'l-hânike'ti' askeriyeye'de başladı. Birkaç yıl sonra Cize Süvari Okulu'na gitti. Mehmed Ali Paşa bu sırada Avrupa'ya öğrenci göndermeye başlamıştı. Muhammed Şerif de 1844'te Fransa'ya gönderilen, özel şekilde oluşturulmuş denebilecek bir öğrenci grubunda yer aldı. Bu grupta Mehmed Ali Paşa'nın oğulları Hüseyin ve Abdülhalim, torunları İsmâil (daha sonra hidiv) ve Ahmed Rifat ile Ali Paşa Mübârek gibi ileride önemli görevler üstlenecek şahsiyetler de bulunmaktaydı. Paris'te Saint Cyr Harp Okulu'nda iki yıl askerî eğitim aldı ve bunun bir devamı olarak Fransız ordusuna katıldı. I. Abbas'ın Mısır valisi olmasının ardından Avrupa'daki öğrencileri geri çağırması üzerine Muhammed Şerif de 1849'da Mısır'a döndü ve o sırada Mısır ordusunun başında bulunan Fransız asıllı Süleyman Paşa el-Fransevî'nin (de Sèves) yaverliğine tayin edildi. Bir müddet sonra askerî hayata ara verip Prens Abdülhalim ile birlikte İstanbul'a gitti, burada birkaç yıl geçirdi. 1853'te yine prens ile beraber Kahire'ye dönünce bir yıl kadar onun bürosunda sekreter olarak çalıştı. 1854'te Said Paşa'nın valiliğe tayin edilmesiyle tekrar askerî hayata döndü, valinin özel ordusunda miralay rütbesiyle görevlendirildi. Ardından livâ, 1857'de paşa rütbesine yükseltildi. Şerif Paşa'nın 1856'da Süleyman Paşa el-Fransevî'nin kızı Nazlı Hanım'la evlenmesi onun meslekî hayatında etkili oldu.

Şerif Paşa 1857'de siyasî hayattaki ilk görevini üstlendi ve hariciye nâzırı oldu; kısa sürede devlet işlerine nüfuz ederek yöneticilerin güvenini kazandı. 1861-1863 yıllarında ve 1867'de Meclisü' ahkâmî'l-Misriyye'nin başkanlığını yaptı. 1863'te bir süre maarif nâzırlığı görevinde bulundu. Fran-